

РЕЦЕНЗИЯ

от проф.д.г.н. Мария Стаматова Воденска,
СУ „Св.Климент Охридски“, 3.9 Туризм,

върху научните трудове на **гл.ас.д-р Вера Кирилова Николова** за участие в конкурс за академична длъжност „доцент“ по 3. Социални, стопански и правни науки, 3.9 Туризм (Туристически ресурси и туристическо странознание), обявен в ДВ бр.108/ от 17.12.2013 г.

Рецензията е изготвена в съответствие с изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) и Правилника за неговото приложение (ППЗРАСРБ). Тя е съставена от изисквания за изследователската, учебната, преподавателската, административната и обществена дейност, лични впечатления от кандидата, мнения, препоръки и бележки по дейността и постиженията му.

Изследователска (творческа) дейност и постигнати резултати

За участие в конкурса гл.ас.д-р Вера Николова е представила 24 публикации, включващи 1 учебник; 1 научна статия на английски език; 2 части от монографии в съавторство, 2 студии, 4 статии (една от които е в съавторство и на английски език), 13 доклада от научни форуми, един от които е в съавторство, и друг е на английски език. Включени са още едно резюме и една презентация, като и двете са в съавторство и са на английски език. Самостоятелните публикации на кандидата са 17. Седем от публикациите са в съавторство, но в 4 от тях гл.ас. Вера Николова е водещ автор. За рецензиране се приемат всички представени 24 труда. Общият им обем е 582 стр., като личен принос на кандидата са 476 стр. Едната от двете монографии е под печат и още не е известен точният брой на страниците

В по-голямата си част тези публикации са отпечатани от академични издателства и са популяризирани чрез книгоразпространението и библиотечния книгообмен, като са рецензирани от хабилитирани преподаватели. Само 2 от публикациите са в чуждестранни издания. От всички 24 публикации само 4 са на чужд език.

От справката за цитиранията на кандидата е видно, че 2 от представените за конкурса научни публикации са цитирани в Google Scholar, Google books and Google web, по традиционен метод и съхранени в собствен архив са установени 21 цитирания, а в националната библиография на България са индексирани 3 публикации след придобиване на научната и образователна степен «доктор», от които 1 доклад (4.4) и 2 статии (3.2.1 и 3.2.2).

Оценка на публикациите

Публикациите, представени от д-р Вера Николова за настоящия конкурс, най-общо могат да бъдат разграничени в две основни групи: първата група обхваща изследвания в областта на туризма, свързани с регионалното туристическо развитие както в България, така и в някои трансгранични области – обхващат

туристическия продукт и неговата диверсификация, ресурсния потенциал на туризма, развитието на туристическите дестинации и създаването на различни модели в туризма.

Втората група публикации разкрива резултатите от научните проучвания на кандидата за доцент в областта на локалното културно-историческо наследство и неговите възможности за развиване на специфични видове туризъм – религиозен, културен и пр.

Съдържателният анализ на тези публикации намира израз в диференциацията на представеното в тях научно познание и обособяването на три тематични направления, както следва:

1. Регионално туристическо развитие – общо 15 публикации (в България - 11 публикации – 1.2, 3.1.1, 3.1.2, 3.2.2, 3.2.3, 3.2.4, 4.2, 4.4, 4.8, 4.10, 4.13, в чужбина – 1 публикация – 2.1, в трансгранични райони – 3 публикации – 3.2.1, 4.5, 4.9);
2. Анализ на ресурсния потенциал (със силен акцент върху културно-историческото и религиозно наследство) и видове туризъм (11 публикации – 1.1, 3.2.2, 3.2.3, 4.1, 4.2, 4.3, 4.4, 4.6, 4.10, 4.11, 4.13);
3. Маркетингови проучвания и анализи (5 публикации – 3.1.1, 3.1.2, 4.5, 4.9, 4.12);

Една публикация е посветена на проблематиката на практическото обучение в туризма (4.7).

Общият брой на публикациите надхвърля 24, тъй като някои публикации (напр. 1.1, 3.1.1, 3.1.2, 3.2.2, 3.2.3, 4.2, 4.4, 4.6 и др.) могат да бъдат отнесени към повече от едно направление.

Посочените тематични направления очертават контурите на развитието на научното познание в професионалното направление 3.9 Туризъм. Декомпозирането на тези направления разкрива различни нива на дълбочина на познанието за туризма и дава възможност за формиране на теми и публикации с различна информационна натовареност.

Първото от разглежданите направления отразява различни подходи и методи за анализ и оценка на регионалното туристическо развитие в различни територии. Прави впечатление, че кандидатът за доцент е насочил своите научни търсения преди всичко в района на Родопите и в трансграничните територии между България и Гърция отново в посочения вече регион. Част от изследванията се базират на вече събрана вторична информация, докато повечето са резултат от първични проучвания на гл.ас.Вера Николова.

Повечето от публикациите, отнасящи се за България, съчетават разглеждането и анализа на туристическото развитие в родопските дестинации (най-вече Смолянска област и региона) с разглеждане на възможностите за използване на различни видове ресурси и развитието на специфични видове туризъм (3.2.2, 4.1, 4.2, 4.10 и др.).

Заслужава да бъде обърнато по-специално внимание на учебника, издаден през последната година 2.1. Модели на регионално туристическо развитие на Балканите. Сърбия и Македония. В него се разглежда съвременното туристическо развитие на Балканските дестинации като част от един от най-атрактивните райони на туристически регион Европа. Предвижда се това да бъде първата част от

поредица, която ще представи всички страни от района. Прави впечатление, че двете страни, включени в първото издание на тази поредица, са не толкова традиционни – Сърбия и Македония, което представлява значително предизвикателство пред автора. Обърнато е специално внимание на ресурсния потенциал. Коментирани са най-големите туристически центрове и курорти в разглежданите дестинации.

Също така заслужава да се отбележи друг интересен момент в това направление на научните изследвания на д-р Вера Николова – трансграничното сътрудничество между България и Гърция в областта на туризма. Макар и само 3, представените публикации чрез надграждане разглеждат актуални за края на ХХ и началото на ХХІ век въпроси, свързани с реализиране на възможностите за трансгранична интеграция в рамките на европейското пространство. Разкриват се проблемите, които съществуват при трансграничния туристически обмен и са дадени препоръки за създаване на съвместни туристически продукти и популяризиране на атракции.

Второто направление обхваща публикации, разглеждащи ресурсния потенциал на страната и възможностите за развитие на специфични видове туризъм. Специално внимание кандидатът за доцент обръща на културно-историческото и религиозно наследство. Трябва да се отбележи, че само един доклад (4.11) и представената презентация обхващат развитието на определени видове туризъм в България като цяло. Всички останали публикации третират отново реализацията на тези специфични видове и ресурси (фолклор, религиозна обредност, периодични културни прояви, културни събития, музикални традиции и пр.) в региона на Родопите и по-специално в Смолянската туристическа дестинация. Акцентира се на специфичната особеност, която се наблюдава почти повсеместно в разглежданата територия - преплитането на религиозната обредност с регионално проявените особености на народната културно-фолклорна традиция и битово - обичайна обредност. Представя се класификация на събитията и се определя тяхното място сред останалите ресурси за развитие на културен туризъм в дестинацията.

Обръща се внимание преди всичко на развитието на различни форми на културен туризъм в Родопите и в Смолянска област (1.1, 3.2.2, 3.2.3, 4.3, 4.4, 4.6, 4.10). Според виждането на д-р Николова перспективата за развитие на културен туризъм ще доведе до разнообразяване на предлагането, измъкване от традиционната представа за дестинация предимно за зимен ски-туризъм, по-пълноценното натоварване на базата и заетост на местното население. Това е алтернатива за един регион на прогресивно увеличаваща се безработица и емиграция.

Разгледани са и са анализирани и други, не толкова характерни за района на Родопите видове туризъм, като напр. медицински (4.2). Обръща се специално внимание на хидроминералния потенциал, който е основна база за развитие на медицински туризъм в едно от неговите направления – балнеолечение и профилактика. Вярна на своите научни интереси и увлечения авторката акцентира и на връзката и зависимостта в народопсихологията на местното население към т. нар. „здрави“ места – извори, които според преданията лекуват. Коментира се възможната комбинация между медицински и свещен туризъм, нещо, което е част

от традицията на хората в този край и представлява интерес за бъдещо туристическо усвояване и развитие.

Като друг вид ресурси в отличие от културното и религиозно наследство са анализирани минералните води в Смолянска област (4.1). Интересът към темата е продиктуван от неглежирането и пренебрегването на тези ресурси към момента на проучване и стремеж да се насочи вниманието на съответните институции и заинтересовани лица към богатия и неоползотворен потенциал на минералните води в разглежданата територия.

До известна степен встрани от цялостната насоченост на публикациите в това направление, е 4.8, посветена на екологичното състояние на р.Арда и неговото отражение върху туристическото развитие по нейното протежение. Даден е пример за възможен вариант за крайречен туризъм, като предложеният модел за туристическо развитие може да бъде мултиплициран и при добра организация и разбиране на необходимостта от разнообразяване на туристическия продукт на страната, промотиран успешно не само на вътрешния, но и на международния пазар.

Публикациите от **третото** направление включват две самостоятелни студии (3.1.1, 3.1.2) едната от които е посветена отново на проучване (анализ на потребителските проучвания) в пограничния район на Средните Родопи, но другата изследва туристическото търсене и предлагане в друг район на страната (общините Самоков, Сапарева баня и Долна баня). Първата студия може да бъде отнесена към поведенческия маркетинг, от създаването и предлагане на модели на покупателно поведение на туристите. Тя представя резултатите от проучване, проведено от двете страни на границата между България и Гърция, като на базата на проследяване нагласите на местното население се оценяват възможностите за бъдещ туристически обмен между двете дестинации. Изданието е на български и гръцки език и е разпространено в разглежданите гранични територии на двете страни.

Представените във втората публикация анализи на туристическото предлагане по отношение на материалната база и инфраструктура и на туристическото търсене, насочено към общините, дават възможност да бъдат направени изводи и констатации, които да посочат пътища и варианти за развитие, да дадат идеи за преодоляване на съществуващи слабости и да генерират желание за положителна промяна. Създаването на общи продукти и участието с обща реклама е възможност за по-добро представяне на дестинациите на туристическия пазар. Студията надгражда извършено по-рано от авторката проучване на туристическото търсене в региона (4.5).

Нови данни, както и изводи, са представени по повдигнатите въпроси в посъвременната публикация, посветена на анализа на туристическия обмен между граничните райони на Смолянска област и Северна Гърция - префектури Ксанти, Кавала и Драма (4.9). Новото проучване е продиктувано от създадените през последните години възможности за достъп, чрез отваряне нови ГКПП и засиления трафик предимно на туристи от двете страни.

Освен уникалните ресурси на Смолянска област гл.ас Вера Николова е разгледала и анализирала заведенията за хранене и развлечения и тяхната роля за разнообразяване на туристическото предлагане в нея (4.12). Анализът на

съвременното състояние на базата от заведения за хранене и развлечение има за цел да проучи доколко традициите и културата на приготвяне на храната в тази туристическа дестинация са част от туристическото предлагане, базирано на реално съществуващата материална база от заведения за хранене и развлечения, категорийната им структура и особеностите на предлаганите услуги в тях.

Публикацията 4.7. е продиктувана от интереса на автора към практическото обучение на студентите от специалност „Туризъм” във висшите училища в страната. Представени са типове практики и стажове и възможностите за надграждане при провеждането им на базата на теоретичната подготовка на студентите. На основата на задълбочено проучване на вторични източници за подобно обучение в чужди университети са направени изводи и препоръки за правилната посока на организация на практическото обучение.

Оценката на публикациите откроява редица **научни и практико-приложни приноси**, допринасящи за разширяване и задълбочаване на познанията в туризма и спецификите в неговото регионално развитие. В обобщен вид те могат да бъдат представени, както следва:

1. Разкрити са разнообразието и специфичните особености на рекреационно-туристическия ресурсен потенциал на една обособена и много интересна територия в България, а именно Родопската област;
2. Проучени са възможностите, състоянието и проблемите на развитие на различни видове алтернативни форми на туризъм в България – културен, религиозен, балнео и еко туризъм;
3. Проучено и анализирано е туристическото предлагане и търсене на регионално и локално равнище. Приложени са различни модели на изследване и е допълнен и разширен методическият инструментариум при проведените изследвания;
4. Проучени са възможностите за трансгранично сътрудничество в областта на туризма между България и Гърция, като са направени изводи, предложения и препоръки за реални действия. Изтъкнати са предимствата на подобно сътрудничество и за двете държави.
5. Проучено е цялостното туристическо развитие в големи дестинации, създаден е модел на изследване, който предстои да бъде прилаган и в бъдещите изследвания на д-р Вера Николова.

В научната продукция на кандидата могат да бъдат посочени някои **пропуски**:

1. Регионалните проучвания са насочени главно към изследване и анализиране само на една определена територия от страната – Родопите и по-специално Смолянска област;
2. Изключително малко на брой са публикациите на чужд език, както и тези, публикувани в чуждестранни сборници и списания;
3. С изключение на представения учебник липсват значими самостоятелни монографични трудове от страна на кандидата за доцент.

Посочените критични бележки не намаляват значимостта на изтъкнатите научни и практико-приложни приноси. Научната продукция на кандидата може да бъде квалифицирана като оригинално, задълбочено и добросъвестно научно

изследване на значими проблеми в областта на туризма, с ясно изразена практическа насоченост.

Кандидатът е участвал в **разработването на национални и международни изследователски проекти**, общо дванадесет на брой, 7 от тях международни, като важни от тях са: двустранни проекти с Гърция по програма PHARE, проекти по програми PHARE INTERREG, Леонардо да Винчи, ПЛЕДЖ и проект BG051PO001-3.3.07-0002 «Студентски практики» по ОП „Развитие на човешките ресурси”.

Кандидатът за доцент има 15 участия в научно-приложни конференции, от които 1 в чужбина, а 12 са с международно участие.

Учебна и преподавателска дейност

Гл.ас д-р е назначена в катедра География на туризма през юни 2011 г. след конкурс. През последните две години нейната учебна натовареност нараства от 1552 на 1846 ч. през академичната 2012/2013 г. Аудиторната заетост е двойно по-голяма от норматива в СУ „Св.Кл.Охридски” и също нараства от 540 на 588 ч. Кандидатът за доцент е водил семинарни занятия (упражнения) и/или е чел лекции на студенти от ОКС „Бакалавър” и ОКС „Магистър” от специалностите „Туризмъ”, „Културен туризмъ”, „Екотуризмъ”, „Туризмъ след професионален бакалавър” по общо 9 дисциплини (задължителни и избираеми).

До постъпването си на работа в СУ гл.ас. д-р Вера Николова има преподавателски стаж в ПУ „Паисий Хилендарски” – Филиал – Смолян и във ФИФ – Магистърска програма „Културен туризмъ и културно проектиране”, където е водила занятия по 8 дисциплини.

Като хоноруван преподавател във ВУАРР, филиал Пазарджик, тя води занятия по 3 задължителни учебни дисциплини на студенти задочно обучение.

От периода на започване на работа в СУ, до момента под научното ръководство на гл.ас Вера Николова са защитили дипломни работи 6 студенти – в двете изпитни сесии през 2013 г. В периода от 2004 г. до 2013 г. тя има 29 дипломанта във Филиала на ПУ „Паисий Хилендарски” – Смолян.

Под нейно научно ръководство са публикувани 2 студентски разработки във Филиала на ПУ „Паисий Хилендарски” – Смолян.

Кандидатът владее писмено и говоримо руски и френски език.

Ползва се с авторитет в средите от академичната общност и практиката.

Административна и обществена дейност

Обществената активност на кандидата се изразява в членството му в БАЕТ – Българска асоциация на експертите в туризма, а така също в различни работни групи, научни и организационни комитети, комисии и др.:

- Организационни комитети на Международни и Национални конференции и четения, организирани от Филиала на ПУ „Паисий Хилендарски” - Смолян (2002, 2007, 2009 г.);
- Работна група по създаване на Национална стратегия за екотуризмъ за екорегиян Западни Родопи - 2003 - 2004 г.;

- Национална Комисия по организиране и провеждане на Олимпиадата по География и икономика към МОН – 2013 – 2014 г.
- Редакционна колегия на Сборник с доклади от Юбилейна научна конференция „Науката, образованието и времето като грижа”, част 5, „Туризм, икономика, география”. Смолян, 2007.

Лични впечатления от кандидата

Познавам гл.ас Вера Николова още като докторант в катедра „География на туризма” в СУ. Впечатлява ме нейната задълбоченост, прецизност, изпипване на детайлите в научните ѝ анализи и изследвания, както и дълбоката ѝ емоционална привързаност към нетрадиционното фолклорно и религиозно наследство и неговото приложение като ресурс на туризма.

Като преподавател е безупречна – стриктна, отдадена на дисциплината и занятията, които води, с висока степен на професионализъм и внимание към всеки отделен студент. Студентите ѝ я уважават и обичат.

Тук заслужава да се спомене една нова и изключително атрактивна и популярна сред студентите, преподавателите и чуждестранните представители в столицата форма на преподаване на дисциплината География на туризма в света, въведена от д-р Николова, а именно – всяка година студентите избират 4 страни и народи, които представят в университетския театър Алма Алтер с помощта на сценичните изкуства пред своите колеги и преподаватели от специалността, гости и дипломатически служители на съответните посолства и културни институции. Това е изключителен педагогически похват, който увлича всички студенти в разработката на представлението, сплотява ги и подпомага анализа, изучаването и запомнянето на различни туристически дестинации по света. Всяка година студентите от IV курс Туризм, бакалавърска степен с нетърпение очакват занятията по тази дисциплина, ръководена от гл.ас. д-р Вера Николова.

С колегите е винаги коректна и внимателна, готова да помогне, ползва се с тяхното уважение и добро отношение.

Мнения, препоръки и бележки по дейността и постиженията на кандидата

Препоръчвам на д-р Вера Николова в бъдеще да положи усилия за намаляване на учебната си натовареност, както като брой дисциплини, така и като общ хорариум на натоварване, което ще ѝ позволи да концентрира усилията си в написване на повече учебници и учебни ръководства по преподаваните от нея дисциплини.

Също така считам, че в бъдещата си научно-изследователска дейност кандидатът следва да разшири както териториалния обхват, така и тематичния кръг на своите научни изследвания, което би му позволило да публикува по-значими и задълбочени трудове, като монографии, студии и статии, като в никакъв случай не следва да пренебрегва приемствеността с резултатите от настоящите научни изследвания.

Третата ми препоръка е свързана с по-широко популяризиране на научната продукция на кандидата в чужбина. Бих ѝ препоръчала да преодолее

„затвореността” на творчеството си само до националната научна и образователна сфера. С членството на България в ЕС се увеличиха възможностите на българските учени да публикуват в редица престижни научни списания, в някои от които има и български учени, членове на редколегиите.

Заклучение

От направената проверка на представените материали за конкурса, **нарушения в процедурата не са констатирани**. Спазени са стриктно всички изисквания, регламентирани с чл. 24(1), 27(4) т. 1 и т. 2 от ЗРАСРБ и на чл. 53(1)(2) и чл. 57а(2) т. 1 и т. 2 от ППЗРАСРБ.

От детайлната проверка на документите на кандидата по конкурса и оценката на представените от него публикации, могат да бъдат направени следните **изводи**:

1. В конкурса той е **единствен кандидат**;
2. Притежава образователната и научна степен „**доктор**“
3. Заема академичната длъжност „**главен асистент**“ във висшето училище, обявило конкурса;
4. Осигурена му е необходимата **аудиторна заетост**;
5. Кандидатът има **публикуван учебник**;
6. Изнася **лекции и упражнения** по девет дисциплини в ОКС „Бакалавър“ и в ОКС „Магистър“;
7. Бил е научен ръководител на **35 дипломанти**;
8. **Представена е и е приета за оценка** достатъчна по обем, несвързана с докторската дисертация научна продукция, включваща 24 труда, в т.ч. 2 части от монографии, 1 учебник, 2 студии, 4 статии и 13 доклади , 1 резюме и 1 презентация.;
10. Документирани са **21 цитирания** на кандидата от други автори.

В своята съвкупност, рецензираните публикации на гл.ас.д-р Вера Кирилова Николова съдържат **безспорни научни и практико-приложни приноси**, с които се доразвива теоретичното познание и се усъвършенства методическият инструментариум за решаване на значими проблеми на туризма. **Общата ми оценка по критериите и показателите** по изследователската, учебната, преподавателската, административната и обществена дейност показват, че **гл.ас.д-р Вера Кирилова Николова** отговаря на изискванията на чл.24 и чл.27 от ЗРАСРБ и чл.53 и чл.57а от ППЗРАСРБ за заемане на академичната длъжност „**доцент**“ по професионално направление 3.9 Туризм (Туристически ресурси и туристическо странознание) и ми дава основание да изразя **положително отношение** по нейната кандидатура.

София, 30.03.2014 г.

Подготвил рецензията:
(проф.дгн Мария Воденска)

